

Geert van der Kolk

**DE WITTE
REIGER**

Deel I

I

‘Je bent een slechte man,’ zei een vrouwenstem.

Het was donker in de kamer. Voor het raam was een gevlochten rietmat neergelaten tegen de zon.

‘Hoor je wat ik zeg? Je bent een slechte man.’

‘Dat hoor ik wel vaker.’

Een man met ontbloot bovenlijf rolde het zonnescerm omhoog. Op de vensterbank lag een opiumpijp en achter zijn rug stond een bed. Aan het hoofdeinde zat een jonge vrouw rechtop, met haar benen over elkaar geslagen. Ze had sluike, glanzend zwart haar, een bruin gezicht en zwarte ogen. Ze had een sarong over haar benen getrokken. Haar borsten waren klein en haar tepels hadden de kleur van as.

‘Je zei dat je zou blijven.’

De man begon zich aan te kleden.

‘Ik ben er toch nog?’ zei hij.

‘Je zei dat je in Ternate zou blijven.’

De man was lang en de kamer zo klein dat hij instinctief zijn hoofd gebogen hield toen hij zijn donkere uniformjas aantrok.

‘Ik ben luitenant-ter-zee.’

‘Je bent een slechte man.’

‘Ik bedoel, ik ben soldaat.’

‘Waarom kan je hier geen soldaat zijn?’

‘Als mijn commandant zegt dat ik naar Nieuw-Guinee moet, dan ga ik naar Nieuw-Guinee.’

‘Wanneer kom je terug naar Ternate?’

‘Dat weet ik niet. Dat beslist de commandant.’

‘Kom je terug naar Ternate?’

De man gaf geen antwoord. Hij gespte zijn sabel om.

‘In Nieuw-Guinee,’ zei de vrouw, die nog steeds bewegingloos op het bed zat, ‘daar wonen de Papoea’s.’

‘Ik weet het,’ zei de luitenant.

‘Ik heb weleens Papoea’s gezien, in Tidore.’

‘Ik ook. Ze komen van Biak. Ze handelen met de Chinezen. Parels, haaienvinnen, veren van paradijsvogels. Sommigen waren slaven van de sultan.’

‘Papoea’s zijn groot en zwart en heel lelijk. Vooral de vrouwen.’

De luitenant pakte zijn portefeuille. De vrouw duwde haar borsten tegen haar ribben.

‘Hun *pajoedara* zijn zo plat als lege zakken. Ze hangen slap naar beneden en hun haar staat omhoog en het zit helemaal in de knoop. Ze lijken wel vuile teerborstels.’

De luitenant liet het rieten gordijn weer voor het raam zakken en trok de deur open.

‘Hoor je wat ik zeg?’ vroeg de vrouw.

‘Ja, hoor,’ zei hij. ‘Klets maar rustig door.’

‘Ik zal op je wachten. Ik zal wachten tot je terugkomt in Ternate.’

De man legde drie Indische stuivers op het bed. Toen keek hij haar eindelijk aan en grijnsde.

‘Afgesproken,’ zei hij.

‘Weet je hoe ik heet?’

‘Natuurlijk.’

‘Hoe dan?’

‘Stel je niet aan.’

‘Ik wil dat je het hardop zegt.’

‘Nona. Nou goed?’

‘Nog een keer.’

‘Stel je niet aan. Ik moet naar de resident.’

‘Nog een keer, zodat je me niet vergeet.’

‘Nona Nona driedubbel Nona.’

‘Ik zal op je wachten,’ zei de vrouw. ‘Hoe lang het ook duurt.’

Hij moest bukken om onder de deurpost door te kunnen en liep door een smalle, modderige steeg naar de hoofdstraat van Ternate. Daar werd hij in de brandende zon overrompeld door de geur van kruidnagelen, mest, vis, zweet en rottend fruit en opgenomen in de krioelende menigte van Molukse marktvrouwen, handelaren uit Makassar, China en Arabië, riksja's, inlandse soldaten die salueerden en Boegi's van Celebes die hun grote prauwen op het strand hadden getrokken en hun vis toedekten met palmbladeren. Overal werd druk gepraat en onderhandeld, in verschillende talen en dialecten en boven het rumoer uit klonk de heldere stem van een imam die vanuit de minaret van de moskee opriep tot gebed. De straat volgde de kust en landinwaarts rees de vulkaan op en leek over het stadje heen te hangen. De rokende top was in een grote muts van wolken verborgen.

De weg voerde langs het paleis van de sultan, door een dicht opeengepakte groep hutten die 'het Chinese kamp' werd genoemd, en eindigde bij de buitenmuur en de poort van Fort Oranje. Het was heilig boven het water en de luitenant kon Hiri-eiland duidelijk zien, maar alleen de omtrek van de grote vulkaan van Tidore, die in het zuiden oprees uit zee.

In vergelijking met de drukte op straat leek het fort uitgestorven. De wacht salueerde, de vlag hing slap omlaag in de windstille hitte en een hond blafte, maar was te lui om op te springen toen de luitenant over de binnenplaats naar het kantoor van de resident liep.

Mr. B.J. Sutorius was een al wat oudere man die wist dat Ternate zijn laatste post was en dat hij nooit hogerop zou komen. Hij stond niet op en groette evenmin toen de luitenant binnenkwam en salueerde. 'Gaat u zitten,' zei hij alleen, en voegde er voordat de luitenant daadwerkelijk op een stoel zat aan toe: 'Ik neem aan dat u de nota van kapitein Colijn heeft gelezen.'

'Ja, meneer,' zei de luitenant.

‘Vragen?’

‘Nee, meneer. Dat wil zeggen, er zijn wel een paar dingen die mij niet helemaal duidelijk zijn.’

‘Vragen?’

‘Is er tussen Loslos-eiland en Merauke geen enkele nederzetting bekend?’

‘Nee. De inboorlingen houden zich schuil in het oerwoud. Hoeveel tijd denkt u nodig te hebben om de *Zwaluw* uit te rusten voor zee?’

‘Een week, hooguit tien dagen.’

‘Meld u opnieuw voor u vertrekt.’

De resident boog zich over een dossier en begon te lezen.

De luitenant stond op en salueerde. ‘Dank u, meneer,’ zei hij. ‘Ik ben u buitengewoon erkentelijk voor het vertrouwen dat u in mij stelt.’

‘Het was Colijns idee. Ik heb tien dwangarbeiders voor u, Dajakkers. Als u meer dragers nodig denkt te hebben kan de controleur op Loslos-eiland u misschien helpen. Hij heet Verhage.’

‘Hoe lang dient hij al op Loslos?’

‘Verhage dient daar alleen in naam. Hij is naar Loslos verbannen.’

II

Ternate

13 oktober 1907

Mijn dierbare Sofia,

Alle gebruikelijke groeten aan en oprecht gemeente vragen naar de gezondheid en het wel en wee van de diverse, zo vermoeiend talrijke familieleden aan beide kanten sla ik deze keer even over, want ik heb belangrijk nieuws. Echt nieuws. En dat werd hoog tijd ook. Ik hang nu al zeven maanden werkloos rond in de Molukken – tenzij je routinepatrouilles naar Tidore en de noordkust van Ceram werk wilt noemen, om maar te zwijgen van stafdienst (lees: papierwerk) hier in dit oord, waarbij vergeleken Haarlem een bruisende metro-pool is.

Dankzij kapitein Colijn, die vorige week uit Batavia kwam op zijn rondreis door de buitengewesten, heb ik eindelijk een opdracht gekregen waar eer aan te behalen is. Ik krijg mijn eigen schip, de *Zwaluw*, een klein schip weliswaar, maar dat is met opzet. Ik moet naar de zuidkust van Nieuw-Guinee, naar een delta van grote rivieren die Carstens en kapitein Cook vanaf zee hebben waargenomen, maar die nog door niemand is bevaren. Cook is er wel aan land gegaan op zoek naar drinkwater, maar werd door de inboorlingen verjaagd. Je hoeft die rivieren niet in de atlas op te zoeken, want ze staan op geen enkele kaart. Dat is nou juist mijn taak: zover mogelijk stroomopwaarts varen, proberen om het binnenland over het water te bereiken, kijken wat voor inboorlingen daar wonen en onderzoeken of er rubber- of koffieculturen gevestigd kunnen worden. Luitenant De Lussanet, ontdekkingsreiziger! Je weet toch wat het voorrecht van de ontdekkingsreiziger is?

Hij mag rivieren, meren en bergen een naam geven. Eerst is natuurlijk de koningin aan de beurt, maar daarna kom jij. Misschien een grote waterval? Of een berg? De Sofia-top? Of een gletsjer? Ik weet dat we hier bijna pal op de evenaar zitten, maar het gebergte in Nieuw-Guinee is even hoog als de Kilimanjaro in Duits Oost-Afrika en Carstens schreef in zijn logboek dat hij op een heldere dag, toen hij voor anker lag in de Geelvinkbaai, sneeuw op de toppen van de bergen kon zien. De Sofia-gletsjer, wat dacht je daarvan? Kan je je een mooier huwelijkscadeau voorstellen?

‘Jij bent de juiste man,’ zei Colijn. ‘Jonge mannen met energie en ambitie zijn er hier genoeg, maar jij hebt ook hersens.’ Dat zegt hij waarschijnlijk tegen iedereen die hij een belangrijke opdracht geeft, maar als ik het er goed afbreng, zal hij mij niet vergeten. Ik weet dat verhalen over politiek je vervelen, maar Colijn is niet van plan om hier in Indië oud te worden, en ik evenmin.

Ik heb nu geen tijd om verder te schrijven. Er moet ineens eindelijk veel geregeld worden: zeelui, onder wie op z’n minst één degelijke stuurman en kom daar maar eens om hier; soldaten, ik wilde tien fuseliers, maar de resident gaf me er maar zes, plus een korporaal en een vervaarlijke Indische sergeant uit Atjeh, over wiens oorlogsverleden wilde verhalen de ronde doen. Ik moet ook dragers hebben voor als we niet per schip verder kunnen, het liefst Dajakkers, en anders gewone dwangarbeiders, en verder allerlei voorraden, kolen, munitie – enfin, ik zal je niet vervelen met de beslommeringen van mijn werk.

Ik weet dat je het er niet mee eens was dat ik naar Indië ging. Nee, nee, doe maar niet alsof. Ik weet het heel goed, ook al heb je er nooit iets over gezegd en in de afgelopen maanden, toen ik niets interessants te doen had en het vooruitzicht op een carrière even vaag leek als de kust van Ceram in de middaghitte, heb ik zelf ook weleens aan mijn beslissing getwijfeld. Maar nu, nu gaat het gebeuren.

Met hartelijke groeten van huis tot huis
en een innige omhelzing van je

Antonie

III

De *Zwaluw* stoomde onder een wolk van zwarte rook langs het havenhoofd en ving de opkomende zon op de ramen van haar kajuit. De romp van het schip was marinegrijs en de rechte boeg wierp schuimend water opzij. Op een standaard op het voordek stond een met een grote zwengel aangedreven *gatling* machinegeweer. Over het dek achter de kajuit was een afdak gebouwd tegen de tropische zon en helemaal achterop stond nog een *gatling*. Het was een heldere morgen. Het schip koerste tussen de rokende vulkanen van Ternate en Tidore door naar het westen en zodra het de eilanden achter zich had gelaten werd de boeg opgetild door de deining van de open zee en het schip begon langzaam van bakboord naar stuurboord te schommelen.

‘Giert ze altijd zo?’

Luitenant De Lussanet stond met de stuurman en een inlandse roerganger op de brug.

‘Het zit ’m in de geringe diepgang, meneer,’ zei de stuurman, een zware, norske man, die Boersma heette. ‘En er ligt nog van alles aan dek dat eigenlijk in het ruim hoort.’

‘De boots is ermee bezig,’ zei de luitenant. ‘Ik wilde niet langer wachten. Koers?’

‘230 graden.’

‘Snelheid?’

‘Zeven knopen.’

‘Is dat je kruissnelheid?’

‘Ja, meneer.’

De luitenant keek naar de scheepstelegraaf.

‘Halve kracht?’ zei hij. ‘Is dat je kruissnelheid?’

Stuurman Boersma fronste, alsof hij diep moest nadenken voor hij een volledige zin kon uitspreken.

‘De telegraaf is verbogen en onnauwkeurig, meneer,’ zei hij. ‘Ik luister naar de onrust.’

Dolfijnen zwommen aan beide kanten met de *Zwaluw* mee en sprongen op bij de boeg. Voor het schip strekte de zee zich breed en achteloos uit tot de kim en het zonlicht schitterde op het water.

‘Waar heb je gevaren voor je naar de Molukken kwam?’ vroeg de luitenant.

Hij had zijn handen op zijn rug en keek uit over zee.

‘Praktisch overal, meneer,’ zei Boersma. ‘Van Timor tot Atjeh.’

De luitenant keek hem aan en knikte even.

‘Ik prijs mij gelukkig dat ik zo’n ervaren stuurman heb,’ zei hij.

‘Dank u, meneer.’

De Lussanet keek weer naar buiten.

‘Familie?’

‘Ja, meneer. In Medan.’

‘Indisch?’

‘Ja, meneer.’

Boersma zat op een hoge kruk aan een brede, aan de achterwand van de brug verankerde lessenaar en werkte op de zeekaart het gegist bestek bij. De roerganger, een Molukker van Boeroe die alleen een lendendoek droeg, stond met gespreide benen achter het grote stuurrad, dat hij met beide handen vasthield, en hij keek gefixeerd naar het kompas.

De luitenant keek langs Boersma’s brede schouder op de zeekaart.

‘We blijven op deze koers tot het middaguur,’ zei hij. ‘Goede wacht.’

Hij klom de steile ijzeren trap af en op het zijdek voelde hij het trillen van de scheepsmotor onder zijn voeten en de zeewind in zijn gezicht. Onder het afdak achter de kajuit stond het dek vol met tonnen zoute vis en klapperolie, kisten ingeblikt gehakt, rundvlees en dendeng, zakken rijst en Javaanse suiker, vaten petroleum en platte kisten met ammunitie.

De Indische sergeant, die Ockerse heette, zat op het krukje aan de standaard van de gatling, maar hij sprong op en salueerde zodra hij De Lussanet zag. Het machinegeweer draaide een stukje met hem mee. Ockerse was even groot en zwaar als de stuurman, maar sterk en gespierd in plaats van log, en zijn schedel glansde. Hij bulderde een commando in het Maleis naar de soldaten, die in een rij van de kajuit naar het open luik van het ruim stonden. Ze hadden hun tunieken uitgetrokken en gaven kratten en dozen en zakken rijst ritmisch aan elkaar door. De soldaat aan het einde van de rij liet de kisten en kratten zakken op het hoofd of de schouders van Dajakse dragers, die op trappen in het ruim stonden.

De Lussanet liep naar het luik en keek het ruim in. De bootsman, die de Dajakkers aanwees waar ze hun vracht neer moesten leggen, keek op en salueerde.

‘Laat je niet onderbreken, boots,’ zei De Lussanet. ‘Hoe eerder deze hele bende gestouwd is hoe beter.’

‘Jawel, meneer,’ zei de bootsman, die een rode zakdoek om zijn hoofd had geknoopt en op een kleine saluerende zeerover leek.

Tegen twaalf uur ging de luitenant terug naar de brug. Hij gaf de chronometer aan de stuurman en liep met zijn sextant naar de reling. Toen hij het gespiegelde beeld van de zon omhoog had gebracht tot het precies de horizon raakte, riep hij: ‘Check!’

‘12:01:43,’ zei de stuurman en hij liet de chronometer zien.

De Lussanet berekende de positie van de *Zwaluw* en noteerde die op de zeekaart en in het logboek. In de kolom voor opmerkingen en observaties, schreef hij: *Rustig weer, kalme zee. Geschatte aankomst Loslos-eiland: maandag 28/10.*